

Het Lam, de draak & de Domtoren

Over het hart van de
wereldgeschiedenis

Willem J. Ouweneel

Op de voorkant van dit boek zie je een detail van 'Het Lam Gods' van de gebroeders Jan en Hubert Van Eyck in de St. Baafskathedraal te Gent. Op de achtergrond, wonderbaarlijk genoeg, de Utrechtse Domtoren; hier geen 'draak', maar wel de Domtoren als 'grenspaal' tussen het vroegere terrein van de 'draak' en het 'barbaarse' gebied ten noorden daarvan. In de tijd dat de Domtoren gebouwd werd, waren grote delen van die twee gebieden trouwens allang voor het Lam gewonnen en zong men in de Domkerk ter ere van het Lam!

HET LAM, DE DRAAK & DE DOMTOREN
Over het hart van de wereldgeschiedenis

Willem J. Ouweneel

Copyright © 2025 Uitgeverij Gideon
Typografie: Coco Bookmedia, Amersfoort
Omslagontwerp: Patrick Staal
Jaar van uitgave: januari 2026

Uitgave: Gideon, Hoornaar, Nederland
www.gideonboeken.nl

ISBN: 978-90-5999-321-1
NUR: 700, 703

Alle rechten voorbehouden

**Opgedragen aan mijn zeven kleindochters:
Joanne, Alma, Elsa, Larose, Christianne, Norah en Rosalie**

Inhoudsopgave

Voorwoord	11
Deel I Vier en acht wereldrijken	13
1 Proloog	15
1.1 Een profetische kaart	15
1.2 Een profetisch gesprek	18
1.3 Vele exegeses	20
2 De vier wereldrijken	23
2.1 De 'tijden der volken'	23
2.2 Het (Neo-)Babylonische rijk	28
2.3 Het Medo-Perzische rijk	33
2.4 Het Grieks-Macedonische rijk	35
2.5 Het Romeinse Rijk	38
3 Bijzondere kenmerken	43
3.1 Translatio imperii	43
3.2 In overzicht	46
3.3 De vier rijken in Zacharia	47
3.4 Het antisemitisme	50
3.5 Prediker 5	54
4 Acht wereldrijken	57
4.1 Openbaring 17	57
4.2 Israëls zes ballingschappen	62
4.3 Israëls acht catastrofes	65
4.4 Belichamingen van goddelijke machten	68
5 Christus in de eerste zeven rijken	73
5.1 Inleiding en het eerste rijk	73
5.2 Het tweede, derde en vierde rijk	75
5.3 De laatste drie rijken	80

6	Het vijfde rijk van Daniël 2 en 7	83
6.1	Het rijk na de vier wereldrijken	83
6.2	Begin- en aanvangstijd van de vier wereldrijken	88
6.3	Het voortlevende vierde rijk	93
6.4	De onderbreking van het rijk	96
	Deel II De zeventig jaarweken	99
7	Inleiding tot de zeventig jaarweken	101
7.1	De zeventig jaren	101
7.2	Gods antwoord op Daniëls smeekbede	103
7.3	De juiste grondtekst	106
7.4	Verband met de vier wereldrijken	109
8	Vier benaderingen	113
8.1	Inleiding	113
8.2	Eerste benadering: de rabbijnse	115
8.3	Tweede benadering: de modernistische	117
8.4	Derde benadering: de patristische	119
8.5	Vierde benadering: de eschatologische	121
9	Begin en eind van de zeventig jaarweken	125
9.1	Het eindpunt	125
9.2	Het beginpunt	127
9.3	'Dagen' = jaren?	131
10	Daniël 9:24-27 in drie antieke talen	135
10.1	De Hebreeuwse (Masoretische) tekst	135
10.2	De Oudgriekse vertaling (Septuaginta)	138
10.3	De Griekse vertaling van Theodotion	141
10.4	De Latijnse vertaling (Biblia Vulgata)	144
11	De uitleg van de vier verzen	147
11.1	De inleidende verzen (vs. 20-23)	147
11.2	Daniël 9:24	150
11.3	Daniël 9:25	152
11.4	Daniël 9:26	153
11.5	Daniël 9:27	155

Deel III Dom en Lam	161
12 Domstad, Domkerk, Domtoren	163
12.1 De Domtoren en de Rijn	163
12.2 De Domtoren en de draak	165
12.3 De Domtoren en het Lam	168
13 Het Lam	173
13.1 Het 'Lam' in het Oude Testament	173
13.2 Het 'Lam' in het Nieuwe Testament	177
13.3 Openbaring: inleidende opmerkingen	181
14 Het Lam in Openbaring	183
14.1 Het bloed van het Lam	183
14.2 Het Lam, de zegels, de getuigen	187
14.3 De vrouw	190
Deel IV De machten	195
15 De drie 'beesten'	197
15.1 De draak	197
15.2 Het 'beest' uit de zee	201
15.3 Het 'beest' uit de aarde	203
16 Het grote Babylon	207
16.1 Wie is zij?	207
16.2 Rome of Mekka?	210
16.3 Het einde van 'Babylon'	212
16.4 Contrast: de bruiloft van het Lam	214
17 Rusland	219
17.1 Het 'Derde Rome'	219
17.2 Het Russische rijk	222
17.3 'Rome': Stalin of Hitler?	225
17.4 Gog en Magog	229

18 De eindstrijd	233
18.1 David en Goliath	233
18.2 De Koning der koningen	238
18.3 Een vuurspuwend Lam!?	240
18.4 God tegen Gog	243
 Deel V Nabeschouwing en terugblik	 247
19 Nabeschouwing	249
19.1 Het Lam en de Leeuw	249
19.2 Het Messiaanse Rijk	250
19.3 Het Rijk en de nieuwe aarde	253
19.4 Nog eenmaal: de draak, het Lam, de Leeuw	254
20 Terugblik: twintig voorname steden (en rivieren) van de wereldrijken	259
20.1 Van Ninevé tot Wenen	259
20.2 Van Mekka tot Utrecht	268
20.3 Steden van meer recent belang	274
 Antwoorden op de Denkopgaven	 285
 Aanhangsels	 305
I Lucifer	305
II Leviathan	307
III De veldheren van én tegen de rijken	309
IV Sint Joris en de draak	311
V De draak in oude mythologieën	313
VI Herinneringen aan het Romeinse Rijk	316
VII Domstad, Domtoren, Domkerk	319
 Aangehaalde literatuur	 327

Voorwoord

Dit boek is min of meer een vervolg op mijn boek *De negende Koning* (2003) én mijn recente boek *Mozes, Messias, Mohammed* (2025b). Samen met mijn boeken *De zevende koningin* (1998) en *De zesde kanteling* (2000), en ook het kleinere *Israël en de hiel van Ezau* (2025a), spreek ik hier van een (zesdelige) ‘Metahistorische reeks’.

Dit nieuwe boek behandelt de profetische geschiedenis van de vier wereldrijken van Daniël 2 en 7 (en de acht wereldrijken van Openbaring 17), die uitmonden in het Messiaanse Rijk, dat zal aanbreken bij de verschijning van de Messias, Jezus Christus. Er zijn nog vele andere wereldrijken in de geschiedenis, maar deze vier respectievelijk acht hebben een bijzondere relatie tot Israël, het volk van God. Achter deze wereldrijken gaat de persoon schuil die in het boek Openbaring wordt omschreven als de ‘draak’, dat is de duivel en satan. Tegenover hem staat het Lam, dat, ondanks zijn schijnbare weerloosheid, de uiteindelijke overwinning behaalt over de ‘draak’ en alle onder hem ressorterende wereldmachten.

Precies op de noordelijke grens (Latijn: *Limes*) van het Romeinse Rijk staat de 14^e-eeuwse Domtoren. Hij geeft nog altijd aan tot hoever ooit de wereldmacht van de *draak* reikte – maar intussen begon op exact diezelfde plek de kerstening van (het grootste deel van) Nederland en worden al sinds vele eeuwen in de Domkerk lofzangen tot het *Lam* opgezonden. Wonderbaarlijk genoeg staat de Utrechtse Domtoren afgebeeld op het beroemde schilderij ‘Het Lam Gods’ van de gebroeders Van Eyck (St. Baafskathedraal, Gent). Het suggereert een nauw verband tussen het Lam en de Domtoren.

Bijzondere nadruk ligt in dit boek op de profetie van de zeventig ‘jaarweken’ in Daniël 9:24-27 (zie Deel II). Ook de diverse opvolgers van het gevallen Romeinse Rijk, zoals het Heilige Roomse Rijk van de Duitse natie, het Ottomaanse rijk en het Russische rijk komen uitvoerig ter sprake. Voor het verstaan van onze eigen

tijd is dit begrip van de heilsgeschiedenis, die als het ware in de wereldgeschiedenis ingebed ligt, van doorslaggevende betekenis.

Mijn dank gaat uit naar (alfabetisch) de classici dr. Gerard J. Boter, dr. Gerard H. Kramer en dr. Peter van Minnen, die mij diverse Griekse versies van Daniël 9:24-27 bezorgd hebben, versies die mij geholpen hebben die uiterst lastige passage beter te verstaan.

Mijn vertalingen van Bijbelteksten in dit boek zijn wat betreft het Oude Testament sterk geïnspireerd door de NBG-vertaling 1951, de Herziene Statenvertaling en de Nieuwe Bijbelvertaling 2021, en wat het Nieuwe Testament betreft door de Telosvertaling.

Loerik¹ (bij Houten), Tisja b'Av (2-3 aug. 2025²)
Willem J. Ouweneel

¹ Zie § 12.1.

² Zie over deze droevigste dag van het joodse jaar § 4.2.

Deel I Vier en acht wereldrijken

1 Proloog

Denkopgave³:

*Waar in het Oude Testament vinden
we het woord 'Messias' (Gezalfde)
in de Messiaanse betekenis ervan?*

1.1 EEN PROFETISCHE KAART

Mijn eerste confrontatie met het Lam en de draak, oftewel met de vier wereldrijken (Dan. 2 en 7) en de 'zeventig jaarweken' (Dan. 9:24-27), vond plaats toen ik elf jaar was (zomer 1955). Ik was op bezoek bij mijn Arnhemse grootmoeder Johanna. Dat was kort vóór haar overlijden, maar dat wisten we toen nog niet. Bij dat bezoek schonk zij mij een profetische kaart, een kaart die bijna net zo lang was als ik op die leeftijd was. Op die kaart stonden alle 'bedelingen'⁴, dat wil zeggen: alle heilshistorische tijdperken, door middel van cirkels afgebeeld, alle zeven op een rijtje⁵:

- 1) de 'bedeling van de onschuld' (van de schepping tot de zondeval);
- 2) de 'bedeling van het geweten' (van de zondeval tot de zondvloed);
- 3) de 'bedeling van de menselijke regering'⁶ (van de zondvloed tot de roeping van Abraham);

³ De 'Denkopgaven' aan het begin van elk hoofdstuk worden achterin het boek behandeld. Ze zijn bedoeld voor persoonlijke studie of voor studiegroepen.

⁴ Vgl. Ef. 1:10 (Statenvert.): '... in de bedeling [Grieks *oikonomia*, elders: rentmeesterschap] van de volheid der tijden'.

⁵ De idee van 'zeven bedelingen' (Engels: *dispensations*, vandaar: dispensationalisme) is vooral bekend geworden door de wijdverbreide Scofield Reference Bible.

⁶ Zo genoemd omdat na de zondvloed het systeem van menselijke overheden en rechters werd ingesteld (Gen. 9:5-6).

- 4) de 'bedeling van de belofte' (van de aartsvaders tot de Sinai-wetgeving);
- 5) de 'bedeling van de wet' (van de Sinai-wetgeving tot de komst van Christus);
- 6) de 'bedeling van de genade' (van de eerste tot de tweede komst van Christus; ook genoemd: 'de bedeling van de Gemeente / Kerk');
- 7) de 'bedeling van het duizendjarig vrederijk' (de zevende 'dag' van de wereldgeschiedenis; vgl. § 9.3).

Ik heb die kaart als jochie met rode oortjes bestudeerd. Er stonden dingen op over het Bijbelse verleden, het heden en de toekomst, dingen waar ik toen nog nooit van gehoord had. Ik wou dat ik die kaart nog had, of op z'n minst nog wist hoe die heette en wie die gemaakt had. (Er zijn verscheidene van zulke kaarten in omloop die dezelfde zeven 'bedelingen' presenteren, maar die van oma kan ik niet meer traceren.) Maar wat ik wél weet, is dat ik daar voor het eerst las over Daniëls profetie omtrent de vier wereldrijken gedurende de vijfde en de zesde 'bedeling': de Babylonische leeuw, de Medo-Perzische beer, de Grieks-Macedonische panter, de angstaanjagende Romeinse draak. En bovenal: het 'nietige' Lam, dat de grote eindoverwinning over al die rijken behaalt.

Zelf ben ik niet meer zo'n voorstander van die bedelingenleer; ik vind die wat al te gekunsteld. Maar dat verandert niets aan het feit dat die leer me geholpen heeft te zien hoe God in verschillende tijdvakken van de geschiedenis vaak volgens heel specifieke principes regeert, die in een ander tijdvak nogal anders kunnen zijn. Zo zou je kunnen spreken over de 'bedeling' van de (aartsvaderlijke) beloften (van vóór de wet), de 'bedeling' van de wet (waarin Israël centraal staat) en de 'bedeling' van de genade (waarin de nieuwtestamentische Gemeente centraal staat). Maar zelfs hierbij moet je al direct vraagtekens plaatsen: als Israël destijds niet óók onder de genade gestaan had (vgl. Ex. 34:6), dan was er allang niets van overgebleven. En omgekeerd staan de gelovigen onder de 'wet van Christus' (Gal. 6:2).

In mijn oma's profetische kaart las ik voor het eerst ook over de zeventig '[jaar]weken' (Dan. 9:24-27), een wonderbaarlijke en ingewikkelde profetie, die mij nooit meer heeft losgelaten. Dat is nu precies zeventig jaar geleden! Heerlijk: zeventig jaar lang, van 1955 tot 2025, kwamen zowel dat zeventigjarige Babylonische rijk als die zeventig '[jaar]weken' steeds weer op mij af. Op een derde van mijn huidige leeftijd begon ik over de 'toekomstige dingen' te schrijven in het blad *De Morgenster*, geredigeerd door bibelleraar Dirk Boom (1919-2007) en uitgegeven door een andere bibelleraar, Hendrik L. Heijkoop (van uitgeverij Uit het Woord der Waarheid, Winschoten, 1906-1995), twee bijbelkenners van wie ik in mijn jeugd veel heb opgestoken. Dirk Boom woonde in Apeldoorn, net als ik (van mijn achtste tot mijn vierentwintigste), en met hem discussieerde ik al over de Bijbelse profetieën toen ik nog geen twintig was.

Met die twee mannen sprak ik over de bedelingenleer. Sommige vroegere auteurs waren met heel andere bedelingschema's op de proppen gekomen; zo bijvoorbeeld Albert E. Booth (1860-1953). Zijn schema wijkt op twee belangrijke punten van bovengenoemd schema af:

- (a) Bij hem vindt de zeventigste 'jaarweek' (zie Dan. 9:24-27) niet alleen plaats ná de 'opname' van de Gemeente (het pre-tribulationistische standpunt, d.w.z. de 'opname' [Engels: *rapture*] vindt plaats vóór de 'Grote Verdrukking', Engels: *Great Tribulation*), maar bovendien heeft deze periode volgens Booth de volledige karaktertrekken van een 'bedeling' net als alle andere 'bedelingen'. Op die zeventigste jaarweek komen we uitvoerig terug (zie Deel II in dit boek).
- (b) Bij Booth behoort het Messiaanse Rijk niet tot de zevende, maar tot de zesde 'dag' van de heilsgeschiedenis; de zevende 'dag' zou dan betrekking hebben op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Met geen van beide opvattingen kan ik ook maar enigszins instemmen – dat komt later vanzelf aan de orde.

1.2 EEN PROFETISCH GESPREK

Laat me een ander voorval uit mijn vroegere jaren mogen noemen. In 1982 (ik was toen 38) was ik op bezoek in het land Israël om daar Bijbellezingen te houden in Arabischspreekende ‘Vergaderingen van Gelovigen’. Bij de Klaagmuur in Jeruzalem werd ik aangesproken door iemand die eruitzag als, en de kennis had van, een joodse rabbijn. Achteraf gezien veronderstel ik dat hij daar stond om ‘onwetende’ christenen aan te spreken en die met zijn geleerdheid te overrompelen. Zo sprak hij ook mij aan (in het Engels) en begon mij meteen op mijn christelijk geloof aan te vallen. Een van zijn eerste beweringen was dat je niet allebei kon hebben: Jezus was óf (via Jozef) een Zoon van David, óf Hij was Zoon van God – maar allebei kon volgens hem niet. Een mens kan nu eenmaal niet twee vaders hebben...

Nu, dat punt kon ik gemakkelijk afhandelen: in Psalm 2:7 is de Messias de Zoon van God (zie ook Jesaja 9:5) en in Jeremia 23:5 en 33:15 is Hij de Spruit uit het huis van David. Naar zijn goddelijke natuur was Jezus de Zoon van God, naar zijn menselijke natuur was Hij de Zoon van Maria (Mark. 6:3) en was Jozef zijn wettige vader (Luk. 2:48; 3:23; 4:22; Joh. 1:45; 6:42). Trouwens, wie het Bijbelse ‘zwagerhuwelijk’ kent (Deut. 25:5-6), weet allang dat menige man in Israël twee ‘vaders’ had: een biologische vader en een wettige vader.

Zo kwamen we al binnen de kortste tijd over de joodse Messias te spreken. In de loop van het gesprek zei mijn rabbijnse gesprekspartner: ‘Wist u dat de uitdrukking “Messias” in de zin waarin wij er nu over spreken in de Bijbel⁷ eigenlijk helemaal niet voorkomt?’

‘Ja,’ zei ik, ‘dat komt inderdaad nauwelijks voor, maar ik weet toch één uitzondering: Daniël 9.’⁸

⁷ Hij bedoelde de Tenach, de joodse benaming voor wat christenen het Oude Testament noemen.

⁸ Achteraf gezien had ik ook nog Psalm 2:2 kunnen noemen, maar mijn gesprekspartner zou daarvan ongetwijfeld gezegd hebben dat ‘gezalfde’ een aanduiding voor elke koning uit het huis van David is.

De Klaagmuur (of Westelijke Muur), restant van het oude tempelplein van Herodes; linksboven de Rotskoepel

Hij keek mij verbaasd aan. Hij had geen Tenach bij zich, en dus begon hij de Joden die bij de Klaagmuur aan het bidden waren een voor een aan te spreken, totdat hij iemand vond die een exemplaar van de (Hebreeuwse) Tenach aan hem kon uitlenen. De rabbijn zocht Daniël 9 op, las vers 24 tot 27 en zei: ‘O nee, dit gaat over heel iets anders.’

Achteraf gezien snap ik dat wel, toen ik meer vertrouwd raakte met rabbijnse exegeses van de zeventig ‘weken’ van Daniël (zie § 8.2). Maar die stonden ons gesprek toen nog niet in de weg.

‘Weet u dat zeker?’ vroeg ik. ‘Wanneer ging het “woord” uit om Jeruzalem te herbouwen (Dan. 9:25)? Dat was volgens mij in 457 v.C.⁹, in het zevende jaar van de regering van de Perzische koning Artaxerxes I. Die gaf een brief aan de schriftgeleerde Ezra mee, waarin hij via hem aan de Joden toestemming gaf stad en tempel te herbouwen (Ezra 7:11-28). De engel vertelt aan Daniël

⁹ Zie Ouweneel, 2012; zie in dit huidige boek Deel II.

dat na negenenzestig “jaarweken” (periodes van zeven jaar) – dat is 483 jaar later – “Messias, de Vorst” [*Masjiach Nagīd*] zou worden uitgeroeid. Rekent u maar mee: 483 jaar na 458 v.C. brengt ons tot het jaar 26 n.C. Vertelt u mij eens: welke “Messias, de Vorst” kunt u opnoemen die toen, of in de zeven jaren daarna, werd “uitgeroeid” in Jeruzalem?’

Daar had hij geen antwoord op. Hij wist het gesprek echter toch nog een hele tijd uitstekend gaande te houden, maar daar is in mijn geheugen niet veel van blijven hangen. Alleen dit weet ik nog: ik vertelde hem hoe ik ergens gelezen had dat in het jaar 6 van onze jaartelling de Romeinen de *ius gladii* (het recht om de doodstraf uit te oefenen) van de provincie Judea afnamen. Dat betekende dat het laatste stukje autonomie dat de Joden onder de Romeinse bezetting nog bezaten, van hen werd weggenomen, en dat vonden de Joden rampzalig. Ik wees naar boven (we stonden nog steeds bij de Klaagmuur) en zei: ‘Daar, op het Tempelplein, scheurden orthodoxe Joden hun kleren en riepen: “De scepter is van Juda geweken, maar Silo [de Messias] is niet gekomen [vgl. Gen. 49:10]!”’¹⁰ Ze wisten niet dat de Messias wél gekomen was; Hij woonde in die tijd als een pakweg tienjarige jongen in Nazareth...’

1.3 VELE EXEGESES

Toen we afscheid namen, zei de rabbijn over zijn schouder tegen mij: *May God open your eyes to the truth* (‘Moge God uw ogen openen voor de waarheid’). Ik glimlachte naar hem. Jarenlang heb ik gedacht: Had ik daarop nog iets moeten antwoorden? Bijvoorbeeld: ‘Dat wens ik u ook toe’? Maar het was goed zo. Hij had immers gelijk. Al was het alleen al vanwege de prangende vraag of ik in 1982 al in alle bijzonderheden over de juiste uitleg van Daniël 9:24-27 beschikte. Ik ging steeds beter zien dat Daniël

¹⁰ Het verhaal is toegeschreven aan Flavius Josephus (*Joodse Oudheden*) en aan de Jeruzalem-Talmoed, maar in geen van beide heb ik het kunnen vinden.

9:24-27 een van de moeilijkste passages in de hele Tenach is. Een echte *crux*, zoals Bijbeluitleggers dat noemen¹¹.

In 1987 begon ik aan mijn commentaar op het boek Openbaring, en wel volgens de futuristische benaderingswijze (dat wil zeggen: ‘vanaf Openb. 6 is bijna alles nog toekomstig’). Ik vertelde daarover aan een gereformeerde collega in Zuid-Afrika, waar ik toen als gastdocent op bezoek was. Hij antwoordde half schertsend, half bezorgd: ‘Je bent toch geen chiliast, hè?’ Ik moest opbiechten dat ik het wel was; het heeft onze relatie gelukkig geen schade bezorgd (voor zover ik kon vaststellen). ‘Chiliast’ ben ik gebleven, dat wil zeggen: ik geloof nog steeds in het Messiaanse vrede-rijk tussen de wederkomst van Christus en de schepping van de nieuwe hemel en aarde, maar niet meer zo erg in de futuristische benadering die ik net noemde (zie daarover § 13.3).

In 2012, precies dertig jaar na mijn ontmoeting met die rabbijn in Jeruzalem, verscheen mijn boek *De toekomst van God*, waarin ik ook uitgebreid aandacht schonk aan de profetie over de zeventig jaarweken van Daniël¹². Intussen ben ik weer dertien jaar verder en inmiddels al ruim meer dan tweemaal zo oud als ik was in 1982. Ook vandaag weet ik nog steeds niet zeker of ik in alle details over de juiste uitleg van Daniël 9 beschik. Maar ik ben intussen wel een stukje verder gekomen, denk ik (hoop ik). Wat ik in 1982 tegen die rabbijn zei, houd ik nog steeds staande. Maar op veel detailpunten in die lastige passage heb ik nog heel wat moeten studeren. En waarschijnlijk kom ik daar nooit mee klaar.

Voor al tijdens het schrijven van mijn recente boek *Mozes, Messias, Mohammed en het einde der tijden*¹³ begon ik steeds meer te twijfelen aan mijn vroegere uitleg van wat bekend is geworden als

¹¹ In de bestudering van het boek Daniël ben ik (zonder dat ik dit gewoonlijk aangeef) het meest beïnvloed door Aalders, 1928, 1962; Anderson, 1990; Archer, 1985; Fijnvandraat, 1990; Gaebelin, 1911; Ironside, 1940-50; Kelly, 1902; Lang, 1942; Van Leeuwen, z.j.; Maier, 1982; McDowell, 1979; Slotki, 1951; Young, 1949, 1954.

¹² Ouweneel, 2012, met name § 7.5 (zie de Literatuurlijst).

¹³ Ouweneel, 2025b.

de ‘laatste (of zeventigste) jaarweek van Daniël’. Ik had die uitleg niet van mijzelf; die ging terug op exegeten als Sir Robert Andersen (met zijn boek *The Coming Prince*), William Kelly, George H. Lang, Arno C. Gaebelin, John F. Walvoord en nog heel wat anderen (zie de literatuurlijst aan het eind van dit boek). Maar geleidelijk begon ik te beseffen dat er niet één goede exegese, maar *legio* goede en minder goede exegeses van de zeventig jaarweken bestaan. Ik zag een *mer à boire* voor me, een klus waar geen beginnen aan leek. Ik begon in bibliotheken en op het internet te zoeken en vond steeds meer exegeses: rabbijnse, katholieke, lutherse, calvinistische, dispensationalistische, modernistische, en andere.

Ziehier dan het uiteindelijke resultaat van mijn zoektocht, waarin ik mijn moeiten met de oude visie uit de doeken doe én aangeef in welke richting we mijns inziens beter zouden kunnen gaan denken. Maar helaas, ook na zeventig jaar bestudering van de zeventig jaarweken denk ik niet dat ik hier het laatste woord over deze profetie kan spreken.

Trouwens, dit boek gaat over nog veel méér dan de zeventig jaarweken. Het gaat over de vier wereldrijken van Daniël 2 en 7 (en de acht wereldrijken van Openbaring 17), en over het lot van Israël gedurende al die eeuwen. Het gaat ook over het vooruitzicht van het vijfde rijk van Daniël (je zou kunnen zeggen: het negende rijk dat geïmpliceerd wordt in Openbaring 17 en 20), dat is het rijk van de Messias dat zal aanbreken bij zijn verschijning (zie Dan. 7:13-14; Openb. 17:14; 20:1-7). En bovendien gaat dit boek over die twee grote gestalten achter de schermen van die wereldrijken: de draak en het Lam. En zelfs de Utrechtse Domtoren schemert ergens op de achtergrond... Die komt al in § 2.5 om de hoek kijken. Ik verklap nu alvast dat die zowel met de draak als met het Lam te maken heeft.

2 De vier wereldrijken

Denkopgave:

*Hoeveel wereldrijken zijn er in de
geschiedenis van de mensheid geweest
(laten we zeggen: vanaf het Assyrische rijk)?*

2.1 DE ‘TIJDEN DER VOLKEN’

Het is onmogelijk de wereldgeschiedenis vanuit joods-christelijk zicht goed te begrijpen zonder kennis te nemen van de geschiedenis van én de geestelijke betekenis van de vier wereldrijken. Dat leerde ik al tijdens de bijbellessen die in de gemeente waar ik opgroeide gegeven werden door bijbelleraars als Harm Wilts (1904-1995) en Mans Medema (1920-1978). Die geschiedenis van de wereldrijken wordt in drie Bijbelboeken beknopt of uitvoeriger weergegeven: Zacharia 6, Daniël 2 en 7-12 en Openbaring 12-19. Ik heb daarover uitvoerig geschreven in mijn boek *De toekomst van God* (2013), vooral in hoofdstuk 6, en dat wil ik hier kort samenvatten. Daarbij wil ik tegelijk aangeven op welke punten mijn inzichten in deze uiterst ingewikkelde materie ietwat verschoven zijn.

In Lukas 21:24 gebruikt de Here Jezus een opmerkelijke uitdrukking:

‘Jeruzalem zal door de volken worden vertrapt,
totdat de *tijden van [de] volken* (Grieks: *kairoi ethnōn*) zijn vervuld.’

Velen hebben deze ‘tijden der volken’ geïnterpreteerd, mijns inziens terecht, als de hele periode waarin de heidense wereldmachten aan de macht waren (en zijn), terwijl intussen Israël/Jeruzalem niet langer het middelpunt van de wereld was (en is). Deze periode begon bij de inname van Jeruzalem door de Babylonische koning Nebukadnezar, die zowel de stad als de tempel van Salomo verwoestte (zie 2 Kon. 25; 2 Kron. 36; Jer. 51-52); dat was in 586 v.C. Deze periode van ‘de (heiden)volken’ zal pas eindigen